

Prof. dr hab. Włodzimierz Mędrzecki

Opinia nt wydawnictwa

„Atlas Istoriji Ukrajiny, Derżawne naukowo-wyrobnycze pidpryemstwo „Kartografija” , Instytut Istoriji Ukrainy NAN Ukrainy, Kyjiv 2012

Opiniowane wydawnictwo, przygotowane przez zespół pracowników Instytutu Historii Ukrainy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy oraz państwowego przedsiębiorstwa kartograficznego, pomyślane zostało jako publikacja tworząca nowy kanon wizualizacji przestrzennej historii Ukrainy. Będzie on w przyszłości upowszechniany w podręcznikach i kartograficznych pomocach szkolnych, powielany w wydawnictwach popularnonaukowych oraz służących promocji Ukrainy na arenie międzynarodowej.

Podstawowym założeniem, jaki przyjęli twórcy Atlasu, jest istnienie narodu ukraińskiego jako świadomego swej odrębności podmiotu dziejowego od czasu formowania się pierwszych średniowiecznych państw na ziemiach ruskich. Jedną z konsekwencji takiego podejścia jest uznanie, że kolejne pokolenia książąt ruskich realizują ukraińską politykę narodową, zaś ziemie wchodzące pod ich panowanie stają się częścią ukraińskiego terytorium narodowego. Na mocy tego mechanizmu zajęcie przez władców ruskich Chełma, Sanoka i Bielska było, w świetle zawartości Atlasu, równoznaczne z uzyskaniem statusu ukraińskiego terytorium etnicznego. Podobny mechanizm obserwujemy przy przedstawianiu wschodnich i południowych rubieży Ukrainy. Także i tam maksymalny zasięg osadnictwa kozackiego lub kolonizacji chłopskiej określał po wsze czasy granice ukraińskiego terytorium etnicznego. Powyższa interpretacja rozwoju stosunków osadniczych, demograficznych i narodowościowych ma niewiele wspólnego z naukowym badaniem i interpretowaniem procesów historycznych. Próby dyskusji z takim podejściem podejmowane były wielokrotnie, także na forum polsko-ukraińskiej komisji podręcznikowej. Nie przynoszą one jednak żadnych rezultatów. Polskim uczestnikom dialogu polsko-ukraińskiego zasygnalizowane wyżej ahisteryczne i mające niewiele wspólnego z rzeczywistością posługiwanie się kategorią ukraińskiego terytorium narodowego(etnicznego) pozostaje przyjąć do wiadomości jako element ukraińskiej polityki historycznej i narzędzie budowy ukraińskiej mitologii narodowej.

Ujmowanie narodu ukraińskiego jako suwerennego podmiotu procesu dziejowego (nawet w warunkach braku własnej państwowości) znajduje swój wyraz przede wszystkim w konsekwentnym prezentowaniu kolejnych epok i zjawisk historycznych w skali „ziem ukraińskich” (np. Ziemie ukraińskie w XVI wieku) lub „Ukrainy” (np. ludność Ukrainy w XVII wieku). Towarzyszy temu rezygnacja z ukazywaniu całości państw, w skład których wchodziły terytoria ukraińskie oraz konsekwentne zaznaczanie współczesnych granic państwa ukraińskiego za pomocą białego obrysu.

Zabiegi te, zrozumiałe w przypadku publikacji popularyzatorskich i promocyjnych, przy wydawnictwie mającym ambicje naukowe budzą wątpliwości.

Na bardzo wysoką ocenę zasługuje szereg rozwiązań formalnych i edytorskich, które pozwoliły ukazać terytorialny wymiar wielu ważnych procesów społecznych, gospodarczych i kulturalnych, jakie zachodziły na terytorium Ukrainy w procesie dziejowym. Jako przykład może służyć mapa „Ukraina 1900-1913”, na której przedstawiono rozwój chronologiczny i terytorialny różnorodnych form ukraińskiej aktywności politycznej i kulturalnej. Bardzo dobry materiał poglądowy zawiera także mapa poświęcona głodowi 1932-1933 roku.

Ważnym elementem atlasu jest obszerny komentarz tekstowy, który zawiera bogatą informację faktograficzną i statystyczną dotyczącą epoki i zjawisk przedstawionych na kolejnych mapach. W efekcie omawiane wydawnictwo ma bardzo wysoki walor poznawczy. Można zaryzykować tezę, że może stanowić samodzielne źródło podstawowej wiedzy o przeszłości Ukrainy w aspekcie politycznym, społecznym i cywilizacyjnym.

Jak wspomniano wyżej atlas zawiera wiele stwierdzeń i opinii z polskiego punktu widzenia kontrowersyjnych, czy wręcz nie do przyjęcia. Szczególnie widoczne jest to w przypadku tekstu i mapy poświęconej wydarzeniom drugiej wojny światowej na pograniczu polsko-ukraińskim (s. 122-123). Poczynając od faktu, iż problem zbrodni na polskiej ludności cywilnej w ogóle nie występuje, a kończąc na fakcie, że mapa poświęcona okresowi drugiej wojny światowej prezentuje podziały terytorialne wedle stanu wprowadzonego dopiero po zakończeniu działań wojennych.

Podsumowując można stwierdzić, że omawiane wydawnictwo, zwłaszcza za sprawą znakomitego poziomu edytorskiego, tak od strony merytorycznej, jak formalnej – będzie miało istotny wpływ na kształtowanie przyszłych pomocy szkolnych do nauki historii na Ukrainie. Z polskiego punktu widzenia najistotniejsze jest to, że generalnie powieliła on utrwalony już wcześniej stereotypowy obraz Polski jako państwa wrogiego ukraińskim aspiracjom emancypacyjnym. Jednocześnie rzeczywisty udział Polaków i kultury polskiej w kształtowaniu ukraińskiego dorobku dziejowego jest konsekwentnie marginalizowany.